

II. Hafta
FIKİH MEZHEPLERİ
Haz: Doç. Dr. Ahmet
Hamdi FURAT

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- Tabiin dönemi ehl-i rey ve ehl-i hadis farklılaşmasının ilk olarak görülmeye başladığı dönemdir. Ehl-i Re'y ifadesiyle sahabî döneminden itibaren Kûfe merkezli olarak teşekkül etmeye başlayan ve ashâbu'r-Rey', Kûfe veya Irak ekolü olarak da bilinen fıkıh ekolü kastedilmektedir. Ehl-i Hadis ile ashâbu'l-hadis, Hicaz ekolü diye bilinen ekol kastedilir.
- Abdulkerim Zeydan, el-Medhal isimli eserinde ehl-i hadisin Medine'de, ehl-i re'yin ise Kûfe'de doğmasının sebeplerini şu şekilde sıralar:
- Her iki ekole bağlı müntesipler de hocalarının etkisi altındadır. Medineli fakihler, re'yi az kullanan sahabeden nakillerde bulunmuşlardır. Abdullah b. Ömer gibi çokça re'yi kullananların ise görüşlerini rivayetle yetinmişlerdir. Iraklılar ise Abdullah b. Mesud gibi re'yi kullanmaktan çekinmeyen sahabeden nakiller yapmışlardır.

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- Medine'de hadislerin ve âsârın çok olması. Buna mukabil Kûfe'de ise sünnet ve âsar Medine kadar çok değildir. Bu tabii olarak coğrafi durumun bir gereğidir. Zira bu bölge Hz. Peygamberin yaşadığı yerdir. Buna mukabil Kûfe'de de Şabi gibi önemli muhaddisler yaşamıştır.
- Medine'de sosyal hayatın Hz. Peygamber zamanındaki gibi devam etmiş olması, dolayısıyla yeni olayların görece daha az ortaya çıkması. Kufe ise yeni kurulmuş bir şehir olmakla beraber İslam toplumuna yeni katılmış unsurları da (mevâli) barındırıyorlardı. Dolayısıyla fakihler yepyeni olaylarla karşılaşıyorlardı.
- Zeydan, 213- 216.

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- **el-Milel ve'n-Nihal** adlı eserinde müçtehitlerin iki sınıfa ayrıldığını belirten Şehristânî, bunların Ashâbu'l-Hadîs ve Ashâbu'r-Re'y olduğunu kaydetmiştir. Ashâbu'l-Hadis'in Hicâz ehli, Mâlik b. Enes, Muhammed b. İdris eş-Şâfîî, Süfyan es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, Dâvud b. Alî b. Muhammed el-Isfehânî'nin mensupları olduğunu belirtmekte ve bu şekilde isimlendirilmelerinin sebebinin hadîs tahsili, haberleri nakledip hükümleri onlar üzerine bina etmek konusundaki ihtimamları olduklarını ifade etmektedir. Ona göre, ashâbu'l-hadîs, bir haber yahut eser bulduklarında celî ve hafî kıyasa yönelmezlerdi.

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- Şâfiî'nin talebeleri örneğini vererek, onların Şâfiî'den nakledilenler hususunda tevcih ve istinbat şeklinde tasarruflarını, imamların reyinden giderek ona muhâlefet etmediklerini kaydeder. Ashâbu'r-Re'y'in ise Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit'in mensupları Iraklılar olduğunu belirtir. Bunların Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Ebû Yûsuf Yakûb b. İbrâhîm b. Muhammed el-Kâdî, Züfer b. Hüzeyl, Hasan b. Ziyâd el-Lü'lüî, Afiye el-Kâdî, Ebû Muî' el-Belhî, Bişr el-Merîsî olduğunu kaydeder. Bunların ashâbu'r-re'y olarak isimlendirilme sebebi olarak kıyas şekillerini, ahkâmdan çıkan manalara yönelmeleri ve hadiseleri bunlar üzerine binâ etmeleri, bazen de kıyâs-ı celîyi âhâd haberlere tercih etmeleridir. Şehristânî, Ebu Hanîfe'nin talebelerinin imamlarının içtihatları üzerine zâid içtihatlar koyarak ona muhalefet ettiklerini kaydetmiştir. Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal (İslam Mezhepleri)*, trc. Mustafa Öz, İstanbul 2005, 206.
- Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal (İslam Mezhepleri)*, s. 207.

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- Bu dönemin bazı önemli fakihleri şunlardır:
- **Medine**
- el-Fukahau's-seb'a (Medine'nin yedi fakihi) Ebu Bekir b. Abdurrahman (94/713); Said b. el-Müseyyeb (94/713), Urve b. Zübeyr ((94/713), Ubeydullah b. Abdullah (98/716), Harice b. Zeyd (100/718-9), Kasım b. Muhammed (107/725), Süleyman b. Yesar (107/725). Bunların dışında Rabi'atü'r-Rey (136/753), ez-Zühri (124/742).
- **Mekke**
- Mücahid b. Cebr (103/721), Ata b. Ebi Rebah (114/732)

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- **Kûfe**

- Alkame b. Kays (62/682), Mesruk b. el-Ecda' (63/683), Kadi Şuirayh (80/699), İbrahim en-Nehai 96/715), Hammad b. Ebi Süleyman (120/738)

- **Basra**

- el-Hasanu'l-Basri (110/728); Muhammed b. Sirin (110/729).

- **Şam**

- Ebu İdris el-Havlani (80/699), Mekhul b. Ebi Müslim (112/730)

- **Yemen**

- Tavus b. Keysan (106/725)

- **Mısır**

- Mersed b. Abdullah (90/709)

Ehl-i Re'y/ Ehl-i Hadis

- Bu ekolleşmenin başladığı ve devam ettiği tabiin ve tebe-i tâbiin bir başka ifadeyle Emeviler ve Abbasilerin başlangıç sürecinden sonraki dönemde (Abbasiler dönemi) müctehid merkezli mezhepleşme başlamıştır. Bu dönemde özellikle öğrenciler aktif rol oynamışlar ve müctehidlerin verdikleri fetvaları ve derslerindeki takrirleri yazarak bu süreci desteklemişlerdir. Bu dönemde ders halkaları olan fakihlerden bazıları şunlardır:
- Ebu Hanife Numan b. Sabit (150/767); Süfyan es-Sevri (161/778), Leys b. Sa'd (175/791), Malik b. Enes (179/795), Muhammed b. İdris eş-Şafii (204/819), Ahmed b. Hanbel (241/855), Davud ez-Zahiri (270/883), Muhammed b. Cerir et-Taberi (310/922).
- Özellikle talebelerin gayretleriyle mezhep görüşlerini muhtevi temel metinler yazılmaya başlanmış ve mezhepler hicri IV. asırda mezheplerin nispet edildikleri fakihlerin ikinci veya üçüncü kuşak talebeleri tarafından tesis edilmişlerdir. Biz burada Sünni ve Sünni olmayan ayrımı yaparak fıkıh mezheplerini ele alacağız.

Sünni Mezhepler

Hanefi Mezhebi

- Mezhebe ismini veren İmam-ı azam olarak bilinen Ebu Hanife Nu'man b. Sabit'tir. Yukarıda zikri geçen Rey ekolünün en güçlü temsilcisidir. Hicri 80 Yılında Kûfe'de doğan Ebu Hanife 150/767 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Mensubu olduğu hoca- öğrenci silsilesi şu şekildedir: Hammad b. Ebi Süleyman (120/738), İbrahim en-Nehai (96/714), Alkame b. Kays (62/681), Abdullah b. Mesud'tur. (32/652-53). Esas itibarıyla mezhep onun talebeleri (özellikle birinci ve ikinci sıralarda zikredilen iki talebesi) Ebu Yusuf (158/798) ve İmam Muhammed (189/804), Züfer b. Hüzeyl (158/775, Hasan b. Ziyad'ın (204/819) elinde şekillenmiş, hicri dördüncü asırda ise oluşumunu tamamlamıştır.

Hanefi Mezhebi

- Onun rey' /Irak ekolü ile ilişkisi ve hoca- öğrenci silsilesini göstermesi bakımından şu ifadeler Hanefi literatüründe çokça kullanılan şu nazm önemlidir:
- الفقه زرعہ عبد اللہ بن مسعود ، وسقاه علقمة ، وحصدہ إبراهيم النخعي ، وداسه حماد وطحنه أبو حنیفة ، وعجنه أبو یوسف وخبزه محمد ، فسائر الناس يأكلون من خبزه
- *Fıkhı Abdullah b. Mesud ekti. Alkame suladı, İbrahim en-Nehai hasadını yaptı. Hammad harmanını kaldırdı. Ebu Hanife öğüttü. Ebu Yusuf Hamur Yaptı. Muhammed onu pişirip ekmek haline getirdi. Diğer insanlar da onun ekmeğinden yedi.*

Hanefi Mezhebi

- Ebu Hanife'nin içtihad usulünü göstermesi bakımından aşağıdaki kendi ifadeleri önem taşır:
- أَخَذَ بِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ لَمْ أَجِدْ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، فَإِنْ لَمْ أَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَلَا فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذْتُ بِقَوْلِ الصَّحَابَةِ، أَخَذَ بِقَوْلِ مَنْ شِئْتُ، وَأَدَعُ مَنْ شِئْتُ مِنْهُمْ، إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَالشَّعْبِيِّ -أَوْ جَاءَ- وَلَا أُخْرِجُ عَنْ قَوْلِهِمْ إِلَى قَوْلِ غَيْرِهِمْ، فَأَمَّا إِذَا انْتَهَى الْأَمْرُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءُ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ وَعَدَدُ رَجَالًا، فَقَوْمٌ اجْتَهَدُوا، فَأَجْتَهِدُ كَمَا اجْتَهَدُوا
- “Biz önce Allah'ın Kitabı'nda olanı alırız. Onda bulamazsak Hz. Peygamber'in Sünneti'ne bakarız. Orada da bulamazsak ashabın ittifak ettiğini benimseriz, ihtilaf etmişlerse aralarından istediğimizi seçeriz. Başkalarının görüşlerini onlara tercih etmeyiz. Ancak el- İbrahim en-Nehai, eş-Şa'bi, İbn-i Sirin, Atâ ve Said b. el-Müseyyeb... gelince. Onların nasıl içtihad yapıyorsa biz de yaparız.

Hanefi Mezhebi

- Yukarıda Rey ekolü bölümünde de işaret edildiği gibi bu mezhebe yöneltilen en önemli eleştiri hadis- sünneti bırakıp, rey'e yönelmeleri ve istihsanı çokça kullanmalıdır. Fakat Ebu Hanife'nin kendi ifadelerinden anlaşılacağı üzere bu eleştiri pek de haklı değildir. Bu konularda fıkıh usulü dersinin sünnet, haber-i vâhid ve istihsan bahislerinde değerlendirmeler yapılacaktır.
- Hanefi mezhebi sadece Ebu Hanife'nin görüşlerinden şekillenen bir mezhep değildir. Erken dönem Hanefileri diye isimlendirebileceğim Hammad b. Ebi Süleyman, İbrahim en-Nehai gibi alimlerin katkısı olduğu gibi, özellikle Ebu Hanife'nin iki meşhur talebesi Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in önemli katkısı bulunmaktadır. Hanefi literatüründe kullanılan bazı nitelermeler de buna işaret etmektedir.

Hanefi Mezhebi

- el-İmam: Ebu Hanife
- eř-Şeyhayh: Ebu Hanife ve Ebu Yusuf
- “el-İmameyn” ve “sâhibeyn” : Ebu Yusuf ve İmam Muhammed
- et-Tarafeyn: Ebu Hanife ve İmam Muhammed
- Hanefi mezhebi Rumeli ve Anadolu coğrafyası ile Orta Asya Türk coğrafyasında yaygın olarak görölmektedir. Ayrıca Pakistan ve Hindistan da Hanefiliğın yaygın olduğu yerlerdendir.

Hanefi Mezhebi

- Literatür: Ebû Hanîfe'nin görüşleri Ebû Yûsuf (182 /793) ve İmam Muhammed (189/804) tarafından tedvin ve tasnif etmişlerdir. Ebû Yûsuf'un en önemli eseri maliye konularını içine alan "Kitabu'l-Harac" isimli eserdir. Özellikle, eserde, vergi hukuku söz konusu edilmiştir. Ebu Hanife'nin görüşlerini tedvin eden ve Hanefî mezhebinin temel kaynak eserlerini ortaya koyan ise İmam Muhammed'tir.
- 1) el-Asl (el-Mebsût):
- 2) el-Câmiu'l-Kebir
- 3) el-Camiu's-Sağîr
- 4) es-Siyerü'l-Kebîr
- 5) es-Siyerü's-Sağîr
- 6) ez-Ziyadât

Hanefi Mezhebi

- Bu altı kitap içinde zikredilen görüşlerin Ebu Hanife'ye nispetinin güçlülüğünden dolayı “zâhirü'r-rivâye” olarak anılmıştır. Sıhhat durumu zahiru'r-rivaye eserleri gibi olmayan eserleri ise nâdirü'r-rivaye imsiyle bilinir. Bunlar: 1. el-Keysâniyyât, 2. el- Hâruniyyât, 3. el-Cürcâniyyât, 4. er-Rakkiyyât. 5- Ziyâdâtü'z-Ziyâdât' dır.
- el-Hakîm eş-Şehid (334/945) “el-Kâfî” adını verdiği eserinde “zâhirü'r-rivâye” eserlerini ihtisar etmiştir. Serahsî (483/1090) “el-Kâfî”yi “el-Mebsût” ismiyle şerh etmiştir.

Hanefi Mezhebi

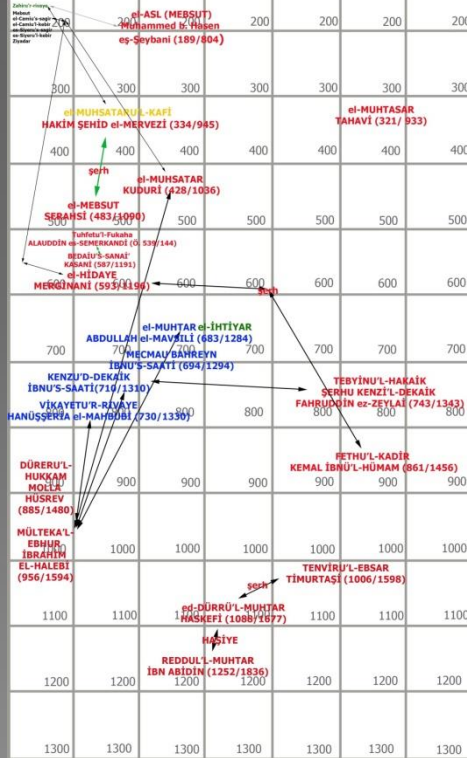
- Bunun yanında Hanefi mezhebinin bazı temel eserleri şunlardır:
- **Muhtasaru't-Tahâvî**, Ebû Ca'fer et-Tahâvî (v.321/933).
- **Muhtasaru'l-Kerhî**, Ubeydullah b. El-Hüseyn el-Kerhî (v.340/951)
- **Muhtasaru'l-Kudûrî**, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî (v.428/1037)
- Kuduri'nin muhtasarı Hanefi literatüründe “**Kitab**” olarak anılır. Merğînânî (v.593/1197), meşhûr eseri **el-Hidâye**'nin metni **Bidâyetu'l-Mübtedi**'yi Kudûrî'nin el-Muhtasar'ı ile İmâm Muhammed'in el-Câmiu's-Sağîr'in meselelerini bir araya getirilerek telif edilmiştir. **Hidâye**'nin en meşhur iki şerhi Ekmeluddîn el-Bâberfî (v.786)'nin **el-İnâye**'si ile Kemâluddîn İbnu'l-Hümâm (861/1457)'in **Fethu'l-Kadîr**'idir.

Hanefi Mezhebi

- ◉ Mutûn-u Erba'a yani mezhepte kabul görmüş dört temel metin şu eserlerden oluşur:
- ◉ **1. el-Vikâye:** Mahmûd b. Ahmed el-Mahbûbî (v.673/1274),
- ◉ **2. el-Muhtâr li'l-Fetvâ:** Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî. **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr** adıyla eserini şerh etmiştir.
- ◉ **3. Mecmau'l-Bahreyn:** İbnu's-Sââtî Ahmed b. Alî (694/1295)
- ◉ **4. Kenzu'd-Dakâik:** Ebu'l-Berekât en-Nesefî(v.710/1310). Bu eserin Osman b. Alî ez-Zeylaî (v.743/1343) tarafından yapılan **Tebyînu'l-Hakâik** ile İbn Nuceym (v.970/1563) tarafından yapılan **el-Bahru'r-Râik** isimli iki önemli şerhi vardır. Diğer eserler için tabloya müracaat:

HANEFİ MEZHEBİ LİTERATÜR

Anadolu Rumeli	Türkistan	Irak- İnan	Şam	Hicaz	Mısır - K. Afrika	Endelüs
100	100	100	100	100	100	100
200	200	200	200	200	200	200
300	300	300	300	300	300	300
400	400	400	400	400	400	400
500	500	500	500	500	500	500
600	600	600	600	600	600	600
700	700	700	700	700	700	700
800	800	800	800	800	800	800
900	900	900	900	900	900	900
1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
1100	1100	1100	1100	1100	1100	1100
1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200
1300	1300	1300	1300	1300	1300	1300

Maliki Mezhebi

- Hicaz hadis ekolünü geliştirip sistemleştiren İmam Malik mezhebin oluşumunda en önemli katkıya sahip olan şahıstır ki mezhep onu adına nispetle kurulmuştur. İmam Malik b. Enes (93-179/712-795) Medine'de doğmuş, hayatını Hicaz coğrafyasında devam ettirmiş ve yine Medine'de vefat etmiştir. Fıkıh ilmini Abdullah b. Hürmüz, ez-Zühri, Nafi, Ebu'z-Zinad, Rabi'atü'r-Rey, Yahya b. Said, Cafer es-Sadık gibi alimlerden almıştır. Bu şahsiyetlerin Medine'nin meşhur yedi fakihten ilim tahsil ettiklerini ve onların da Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah b. Ömer, Hz. Aişe, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit gibi ashaptan ilim aldıklarını hatırlatmak gerekir. Ayrıca üç yıl kadar İmam Muhammed eş-Şeybani'den Irak fikhini öğrenmiştir.
- Meşhur eseri el-Muvatta, ahkâm hadislerinin yanında, sahabe ve tâbiun ve İmam Malik'in kendi içtihatlarını da içine alır. Bu eser Halife Harun Reşid tarafından kanun olarak kabul etmek istemiş, fakat bu teklif İmam Malik tarafından kabul görmemiştir. Çok sayıda öğrencisi olan İmam Malik'in özellikle İbnu'l-Kasım (191/807) ve Esed b. Furat (213/828) isimli iki öğrencisini burada kaydetmeliyiz. Esed b. Furat'ın **el-Esediyye** isimli eseri önemlidir. Ayrıca Sahnun diye bilinen Abdusselam b. Said, İmam Malik'in talebeleri İbnu'l-Kasım ve İbn Vehb'den hadis ve fıkıh okumuş ve **el-Müdevvene** isimli eseri telif etmiştir.

Maliki Mezhebi

- ◉ İmam Malik her ne kadar ehl-i hadis olarak nitelendirilse de nass ve rivayet bulunmadığı konularda, kıyas, istihsan, istislah ve sedd-i zerâi gibi yöntemleri sıklıkla kullanmıştır. Onu bu sebepten ehl-i reyden sayanlar da olmuştur.
- ◉ Malikilerin içtihad usulü hiyerarşisi şu şekildedir: 1. Kitap, 2. Sünnet, 3. İcma, 4. Amel-i ehl-i medine, 5. Sahabi kavli, 6. Kıyas, 7. İstislah, 8. Sedd-i zerâi, 9. İstihsan, 10. Örf, 11. İstishab. (Ali Bakkal, s.120-137). Bunlardan en dikkat çekici olan amel-i ehl-i Medine'dir. Amel-i ehl-i Medine ile kasıt Hz. Peygamber'den tebe-i tabiin nesline kadarki dönemde Medinelilerin üzerine ittifak ettiği görüş ve uygulamalardır. Onlar bunu sünnetin pratik bir rivayeti kabul etmişlerdir.
- ◉ Onlar Medine ehlinin amelini üç kısımda ele alırlar: 1. Bir konuda icma etmeleri ve o konuda muhalefetin olmaması, 2. Medinelilerin icma ettikleri fakat başkalarının muhâlef ettiği meseleler, 3. Medinelilerin ihtilaf ettiği meseleler. Bunlardan ikinci ve üçüncü kısımlarda Malikiler diğer mezheplerden ayrılırlar. Malikiler, Medinelilerin görüşlerinden başka bir görüş ile amel edilmemesi gerektiğini vurgularlar. (Bakkal, 124).
- ◉ Her ne kadar kendisinden rivayet edilen teorik bir ifade olmasa da İmam Malik'in "istislah" yönetimini de kullandığı bilinmektedir. Nassın bulunmadığı takdirde dinin gerçekleştirilmesini hedeflediği amaçları dikkate alarak maslahatı kullanmıştır. İmam Malik'in en çok kullandığı delillerden birisidir. (Bakkal, 126)

Maliki Mezhebi

- Literatür: İmam Malik'in **Muvatta'**ı, Esed b. Furat'ın **Esediyye** ve Sahnun'un **Müdevvenesi** yukarıda zikredilmişti. Bunların yanında İbn Habib es-Sülemi'nin el-Vâziha'sı ve onun talebesi Muhammed b. Ahmed el-Utbi'nin **el-Utbiyye** diye bilinen eser de zikredilmelidir. İbn Rüşd el-Cedd'in bu esere yazdığı **el-Beyan ve't-Tahsil** isimli şerhi ve yine aynı müellifin el-Mukaddimatu'l-Mümehhidat adlı eseri ve İbn Rüşd el-Hafid'in Bidayetu'l-müctehdi isimli eserleri mezhepte önemli eserlerdir.
- Mezhep Hicaz, Mısır, K. Afrika ve Endelüs coğrafyasında yayılmıştır. Günümüzde ise K. Afrika'da yaygındır.

Şafii Mezhebi

-
- Şafii Mezhebi Hicaz ekolüne Irak ekolünün bir sentezi hüviyetindedir. Mezhebe adını veren Muhammed b. İdris eş-Şafii'dir. Kureyş kabilesinden olduğu vurgulanmalıdır. Mekke'de büyüdü; Medine, San'a ve Bağdat'ta yaşamış 200/815 yılında Mısır'a geçiş ve 204/819'da Kahire'de vefat etmiştir.
- Hocaları arasında Şüfyan b. Uyeyne, Malik b. Enes, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, İbn Uleyye, Abdulvehhâb es-Sekafi zikredilebilir. Hocaları arasında İmam Malik ve İmam Muhammed'in altı çizilmelidir. Birincisinden Hicaz fikhını ikincisinden ise Irak fikhını öğrenmiştir.
- Onun Mısır'a yerleşmesi hem hayatı hem de fikhı açısından bir dönüm noktasıdır. Bundan önceki dönem **mezheb-i kadim**, sonraki dönem ise **mezheb-i cedîd** olarak isimlendirilir. **el-Hücce** ve **el-Mebsut** isimli şu an elimizde olmayan eserindeki Irak dönemi görüşlerine mezheb-i kadim ya da kavli-i kadim denmiştir. Mısır'da bazı görüşlerinden vaz geçmiştir. el-Ümm isimli eseriyle bizlere intikal eden görüşlerine ise **mezheb-i cedid**, **kavl-i cedid** denir. Mezhepte çok az meselede kadim görüşü ile amel edilmiştir.

Şafii Mezhebi

- ◉ İmam Şafii delil olarak beş delili kabul etmiştir. 1. Kitap, 2.Sünnet, 3. İcma, 4. Sahabi kavli, 5. Kıyas.
- ◉ Bunlardan özellikle “hadis müdâfii” olarak bilinmesi sebebiyle sünnet üzerinde durulmalıdır. Sünnet, mütevatir ve ahad olarak ikiye ayrılır. Mütevatir sünnetle mutlak olarak amel edilebilirken, haber-i vahidle amel için sadece senedin sahih ve muttasıl olma şartı aranır. Bu şart sebebiyle mürsel hadisle amel etmeyen Şafiiler, Said b. el-Müseyyeb’in mürsellerini kabul ederler. Zira Şafii onun Mürsellerini incelemiş ve güvenilir bulmuştur. (Bakkal, 151). İstishab’ı ise İmam Şâfii delil olarak kullanmazken, talebeleri kullanmıştır. ‘İstihsan’a İmam Şâfii şiddetle karşı çıkar. Risâle isimli eserinde istihsanın bâtil olduğu konusunda de bahis bulunmaktadır. Mesalih-i mürselenin de delil olamayacağı kanaatindedir.

Şafii Mezhebi

- Onun Mısırlı talebelerinden er-Rabî b. Süleyman el-Muradiye yazdırdığı furu-i fıkhâ dair el-Ümm isimli hacimli bir eseri vardır. Kitaba **el-Ümm** ismini Şafii fakihler vermiştir. Bir başka eseri er-Redd 'ala Muhammed b. el-Hasan'dır. İmam Muhammed'in Medine ehlinin görüşlerini reddeden eserine yazılan reddiyedir. Onun **er-Risale** isimli eserinden de ilk usul eseri olarak bilinmesi sebebiyle bahsetmeliyiz. Yine **Ahkâmu'l-Kur'an** adlı eseri de türünün ilk örneği olması sebebiyle önemlidir.
- İmam Şafii'nin el-Ümm adlı eseri Büveyti ve Müzeni tarafından el-Muhtasar adıyla özetlenmiştir. Mâverdi, Müzeni'nin **muhtasarını el-Havi'l-kebir** adıyla şerh etmiştir. İmam el-Haremeyn el-Cüveyni'nin **Nihayetu'l-matlab fî dirayeti'l-mezheb** ve bu eseri özetlediği **el-Vasit** isimli eserleri bulunmaktadır.

Şafii Mezhebi

- Mezhebin önemli eseleri arasında şunlar da yer alır: Ebu İshak eş-Şirazi'nin iki önemli eseri: **et-Tenbih** ve **el-Mühezzeb**. Nevevi, **el-Mühezzeb**'i ismiyle şerh etmiştir. Gazali'nin **el-Veciz** adlı eseri ve bunun şerhi er-Rafii tarafından yapılan şerhi: **el-Fethu'l-aziz**. Ayrıca Nevevi'nin Rafii'nin el-Fethu'l-Aziz'ini ihtisar ettiği **Ravzatu't-talibin** adlı eseri ile **el-Muharrer**'i ihtisar ettiği **Minhâcu't-talibin** adlı eserleri.

Hanbeli Mezhebi

● Hanbeli Mezhebi

- Ehl-i Hadis ekolünün önemli temsilcilerdendir. Fakihliğinden çok muhaddisliği ile tanınır. 164/780'de Bağdad'ta doğdu. Kûfe, Basra, Mekke, Medine, Suriye ve Yemen'de hadis tahsil tahsil etmiştir. 855'te Bağdat'ta vefat etmiştir. Onun hayatında uzun süre hapsedilip işkence görmesine neden olan halku'l-Kur'an tartışmasının önemli bir rolü vardır. Onun bu tartışma sebebiyle ortaya çıkan olaylar karşısında halk nezdinde takdir gören tavrı Hanbeli mezhebinin kuruluşunda etkili olmuştur denilebilir. (Bakkal, 166-7)
- Hocaları arasında Huşeym b. Beşir, Süfyan b. Uyeyne, Yahya b. Said el-Kettan, Abdurrahman b. Mehdi, Ebû Yusuf, İmam Şafii, Veki b. Cerrah'ı zikredebiliriz. Onun bizzat kaleme aldığı ya da imla ettiği bir fıkıh eseri yoktur. Onun eserleri hadis ve akaid üzerinedir. Bazı öğrencileri onun fetvalarını **Mesâil** isimli bir kitapta toplamışlardır.

Hanbeli Mezhebi

- Hanbeliler Kitap, sünnet, icma ve istihabın delil oluşu konusunda ittifak etmişlerdir. İhtilaf ettikleri deliller ise Şer'u men kablena, sahabi kavli, istihsan, ve maslahattır.
- Ahmed b. Hanbel rivayetin sened bakımından Hz. Peygamber'e uzanmasına özen gösterir, senedi muttasıl olmayan hadisleri zayıf olarak görürdü. Hadisin zayıf oluşu onunla amel için bir engel değildir. Onun **Müsned** adlı eserinde oğluna söylediği şu sözler önemlidir:

○ ولو أردت أن أقصد ما صح عندي، لم أرو هذا المسند إلا الشيء بعد الشيء، ولكنك يا بني تعرف طريقتي في الحديث لست أخالف ما فيه ضعف إذا لم يكن في الباب شيء يدفعه

- *Bana göre sahih olan hadislere yönelmek isteseydim, Müsned'de pek az bir şey rivayet etmiş olurum. Ey oğlum, Fakat benim hadisteki metodumu biliyorsun. Ben zayıf hadise o konuda onu reddeden bir şey yoksa muhalefet etmedim.*
- Ahmed b. Hanbel'den icma hakkında farklı rivayetler gelmiştir. “İcmanın mevcudiyetini iddia eden yalancıdır” gibi. Hanbeli fakihler genel olarak bunların ihtiyat sebebiyle söylenmiş ifadeler olarak görür. Genel olarak Hanbeli usulcüler icmayı kesin bir delil olarak kabul ederler. (Bakkal,172)

Hanbeli Mezhebi

- Mezhepte Ahmed b. Hanbel'e ait görüşler **rivayat**; açıkça söylemediği işaret ettikleri **tenbihat**, Hanbeli müctehidlerin çıkardıkları hükümler ise **evcuh** olarak adlandırılır. Ebu Bekir el-Hallal da Hanbeli mezhebinin ilk tedvin edilmiş eseri K. el-Cami'yi telif etti. Talebesi Gulamu'l-Hallal **Zâdü'l-Müsafir** adlı eserinde eksik bıraktığı meseleleri tamamlamıştır. Mezhepteki ilk sistematik eser Ebu'l-Kasım el-Hiraki'nin **el-Muhtasar**'ıdır. Ona Muvaffakuddin İbn Kudame **el-Mugnî** isimli bir şerh yazmıştır. Onun üç eseri daha vardır. **el-Umde fi'l-fikhi'l-Hanbeli**, **el-Mukni**, **el-Kâfi fi fikhi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel**. Onun yeğeni İbn Kudame el-Makdisi de **el-Umde**'yi **Şerhul Kebir** ismiyle şerh etmiştir.

Zahiri Mezhebi

- Bu mezhebinin kurucu imamı Davud b. Ali (270/883)'dir. Mezhebin ikinci önemli ismi ise Endelüs coğrafyasında yaşayan İbn Hazm'dır. (456/1064). Mezhep diğer mezheplerden farklı olarak kurucu imamının adıyla değil kullandığı yönetimiyle anılmıştır. İbn Hazm'a göre din, Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den sahih olarak sabit olan sünnetten alınır, bunlardan ikisi de bağlayıcılık açısından eşittir. Allah ve Hz. Peygamber'den bir açıklama varit olmadıkça hiç kimse onlar adına beyanda bulunamaz. Din hususunda kimse Allah'ın dediğinin ve vacip kıldığıının dışında bir şey söyleme yetkisine sahip değildir. Bu sebeple hata etmeden doğruya ancak nassın zahirine tabi olunarak ulaşılır. (Bakkal, 218)

Zahiri Mezhebi

- Kitap, sünnet, icma ve delil adını verdikleri kaynakları kullanırlar. Kıyas, istihsan, mesalih-i mürsele, sedd-i zerâi gibi delilleri redd ederler. İbn Hazm'a göre icmânın senedi Hz.Peygamber'den nakledilen söz, fiil veya takrir olmalıdır. Muteber olan icma da sahabînin icmadır. Delil olarak zikrettiğinin mahiyeti ise el-İhkam adlı eserinde kendisi şöyle açıklar:
- فأما الدليل المأخوذ من الإجماع فهو ينقسم أربعة أقسام كلها أنواع من أنواع الإجماع وداخلة تحت الإجماع وغير خارجة عنه، وهي استصحاب الحال، وأقل ما قيل وإجماعهم على ترك قولة ما، وإجماعهم على أن حكم المسلمين سواء وإن اختلفوا في حكم كل واحدة منها
- İcmadan alınan delil dörde ayrılır. Bunların hepsi icmanın nevilere dendir ve icmâyâ dahildirler, ondan hariç değildirler.
- İstishâbu'l-hal
- Söylenenin en azını almak (ekallu ma kîle)
- Bir görüşün terki üzerine meydana gelen icma
- İhtilaf etseler de Müslümanların görüşlerinin eşit olduğu ile ilgili fetva
- İbn Hazm, **el-İhkam**, II, 1. Cüz, 29. Bab.

Sünni Olmayan Mezhepler

Caferi Mezhebi

- İmamiye/İsnaaşeriyye Şiası'nın mezhebidir. Mezhebin kurucu imamı Câfer es-Sâdık'tır. Hicri 80/699 yılında doğmuştur. Baba tarafından Hz. Ali, anne tarafından Hz. Ebu Bekir'e dayanır. Medine'de vefat etmiştir. Caferiler'de ahbâri ve usûli diye isimlendirilen iki yöneliş bulunmaktadır. Ahbâriyeler imamlardan gelen nakilleri esas almışlar, rey ve kıyası redd etmişlerdir. Usulîler ise rivayetin olmadığı yerde içtihad yapılabileceği görüşündedirler. Ahbari Şia fakihlerine göre hüküm ve fetvanın tek kaynağı hadislerdir. Kur'an-ı Kerim de hadislerin açıklaması sayesinde anlaşılacak ve uygulanacaktır. Şeri hükümlerin kaynakları dördtür. Kitap, Sünnet, icma, akıl. Sünnet, masumların (Hz. Peygamber ve on iki imam) sözleri, fiilleri ve tasvipleridir. İcma ise ittifak eden müctehidlerin arasında imamın da olması şartıyla hüccet olur. Caferiler günümüzde İran, Azerbaycan, güney Irak, Bahreyn bölgelerinde yaygındır. (Bakkal, 260).
- Görüşlerinden bazıları: altın ve gümüş ancak para ve sikke şeklinde bastırılırsa zekâta tabi olur. Müt'a nikâhı caizdir. Ehl-i kitap kadınlarla evlenmek caiz değildir. Boşama ancak iki şahit huzurunda geçerlidir. Sünni olmayan boşama muteber değildir. Mirasta öz amca çocuğu, babadan hısım olan amcaya tercih edilir. (Bakkal, 260).
-

Zeydiler

- Şianın ehl-i sünnete yakın fırkası olarak bilinirler. Hz. Hüseyin'in oğlu Zeyd b. Ali Zeynulabidin'e nispet edilir. Öğrencisi Ebu Halid Amr b. Halid el-Vasiti ondan Mecmûu'l-hadis ve Mecmûu'l-fıkh adlı iki kitap rivayet etmiştir. Zeydiye İmamları kabul ettikleri kaynakları hüccet olarak kabul ederler. Zeydiler, icma kıyas, istihsan ve istislahı kabul ederler. Bunlardan sonra kullandıkları delil akıldır. Bazı görüşleri şunlardır: mest üzerine mesh sahîh değildir, gayri Müslimin kestiği yenmez, ehl-i kitap kadınlarla evlenmek caiz değildir. (Bakkal, 248)

İbadi Mezhebi

- Hariciliğin günümüze ulaşan tek koludur. Ehl-i sünnete olan yakınlığı ve ılımlılığı ile bilinirler. Uman, Fas, Zengibar, Hadramut ve Kuzey Afrika'da hâlen yaşamaktadır. Kurucu imamı Abdullah b. İbad'dır. İbaziler imamet makamına getirilecek şahsın vasıfları konusunda özellikle imamların Kureyş'ten olması keyfiyetini redd ederler. Onlar, bu konuya soyun değil, mümin vasfını taşıyan ilim, zühd ve adalet sahibi olmasına önem verirler. İmamın en önemli görevi adaleti tesistir, bu konuda zora da başvurabilir. İbadilerde recm cezası yoktur. Süt akrabalığı, süt anne ve kardeşten ibarettir. (Bakkal, 241)